

HISTORISCHE KLASSIEKERS

Lesbrief

Katharina Lescaijle

Docentenversie

Deze lesbrief hoort bij de podcastreeks [Historische klassiekers](#) van Fixdit.

De opdrachten voldoen aan de nieuwe eindtermen van het schoolvak Nederlands.

Bij deze lesbrief hoort een antwoordmodel dat docenten die met hun school-account mailen kunnen opvragen bij mjklaver@gmail.com of jokebrasser@gmail.com.

Doelgroep

Deze lesbrief is bedoeld voor leerlingen in de bovenbouw havo/vwo (Nederland) en ASO, 3e graad (Vlaanderen)

Benodigheden

- Lesbrief Katharina Lescaijle Leerlingenversie
- Twee gedichten + hertalingen: 'De onderdrukte Vrijheid spreekt tegen Amsterdam' en 'Op de heer Johan de Wit, raadspensionaris van Nederland, enz'
- Aanvullende bron voor leerlingen: [Ons Amsterdam | Paniek en angst 1672](#)
- Antwoordmodel

Leerdoelen

De leerlingen maken kennis met Katharina Lescaijle en krijgen inzicht in haar rol als politiek geëngageerde dichter in de zeventiende eeuw. Zij redeneren over poëzie aan de hand van beeldspraak en personificatie in haar gedicht 'De onderdrukte Vrijheid spreekt tegen Amsterdam', leren te analyseren en te verklaren, en verbinden dit gedicht aan de historische context van het Rampjaar 1672, waarbij zij een aanvullende bron raadplegen. Tot slot vergelijken de leerlingen

Lescaijes gedicht met een hedendaags gedicht over Amsterdam om overeenkomsten en verschillen in de verbeelding van de stad te benoemen.

Tijdsduur

2 uren

HISTORISCHE KLASSIEKERS
lesbrief KATHARINA LESCAILJE

1. Introductie door de docent (ca. 10-15 minuten)

Stad in de storm: Lescailje als stadsdichter van Amsterdam?

Korte introductie Katharina Lescailje (1649 - 1711)

De Amsterdamse Katharina Lescailje was dichter, vertaler, uitgever en boekverkoper. Na de dood van haar vader zette ze zijn drukkerij voort, waardoor ze een belangrijke positie kreeg in een wereld die vooral door mannen werd gedomineerd. Ze bleef zelfstandig en ongehuwd en wist zo haar eigen plek in de uitgeverswereld te behouden.

Na haar dood verscheen in 1731 een driedelige verzameling van haar werk, *Tooneel en Mengelpoëzy*. Dit was een van de eerste keren dat al het seculiere werk van een vrouwelijke auteur als zelfstandig geheel werd uitgegeven (de vrouwenlof van Johanna Hobbis in 1643 was het eerste). De bundel bevatte veel gelegenheidsgedichten, zoals 95 huwelijkszangen en 67 verjaardagsgedichten.

De eerste sectie van haar verzameld werk heet 'staatsgevallen' en gaat over zaken van de staat, dus politieke onderwerpen. Veel van deze gedichten waren bedoeld voor een publiek en eerder als los pamflet verschenen, wat uitzonderlijk was voor een vrouw. Amsterdam of Holland wordt vaak direct aangesproken en soms wordt er verwezen naar mensen die luisteren. Lescailje neemt in haar gedichten regelmatig een duidelijk standpunt in, bijvoorbeeld over de moord op de gebroeders De Witt in het gedicht 'Op de heer Johan de Wit, raadspensionaris van Nederland, enz'. Haar staatsgevallen zijn politieke gedichten die bedoeld zijn om gehoord en besproken te worden. Ze laat zien dat ze goed op de hoogte was van de politieke gebeurtenissen van haar tijd en dat ze een uitgesproken mening had die ze wilde delen met haar tijdgenoten, vooral met de Amsterdammers.

Bronnen voor de docent

- [Podcastaflevering Katharina Lescailje](#), met hertalingen van Ellen Deckwitz en literatuurwetenschapper Marijke Meijer Drees, in de reeks [Fixdit Historische Klassiekers](#)
- [Lemma over Katharina Lescailje op het vrouwenlexicon van Els Kloek](#)
- [Inwydinge van 't stadthuis t'Amsterdam door Joost Vondel](#)
- <https://redenerenoverliteratuur.nl/>

2. Leerlingen aan het werk

Aandachtspunten docent:

Deze lesbrief maakt gebruik van de redeneerdidactiek voor historische letterkunde van Renate van Keulen. Voor achtergrondinformatie en didactische tips voor het zelf ontwikkelen van redeneervragen, zie <https://redenerenoverliteratuur.nl/>

Opdracht A en B

Draag de gedichten klassikaal voor voorafgaand aan de opdrachten. Hertaling en origineel. Beide opdrachten kunnen individueel of in duo's voorbereid worden. Klassikaal nabespreken aan de hand van de antwoordsuggesties of antwoorden laten uitwisselen in groepjes. Stuur op de gewenste formulering: laat leerlingen hun redenering in volledige zinnen op papier zetten. Ook de tussenstappen.

Mogelijke uitbreiding

Ter uitbreiding van deze lessen kun je leerlingen het beeld van Amsterdam in Vondels 'Inwydinge van 't stadthuis t'Amsterdam' (1655) laten vergelijken met Lescailjes gedicht. Vondels lofrede verheerlijkt de stad en het nieuwe stadhuis als symbool van republikeinse deugd terwijl Lescailje in het Rampjaar 1672 waarschuwt tegen egoïsme, corruptie, verraad, verlies van republikeinse waarden.

Leerdoelen

- Leerlingen maken kennis met Katharina Lescailje en een van haar gedichten.
- Leerlingen redeneren over poëzie door beeldspraak en personificatie in Lescailjes gedicht te analyseren.
- Leerlingen verbinden het gedicht aan de historische context van het Rampjaar 1672.
- Leerlingen vergelijken Lescailjes gedicht met een hedendaags gedicht over Amsterdam om verschillen en overeenkomsten in beeldvorming te benoemen.

Eindtermen

Eindterm 1: De leerling toont begrip van zakelijke en literaire teksten, passend bij het lees- of luisterdoel. → Opdracht A en B

Eindterm 2: De leerling evalueert en reflecteert op zakelijke en literaire teksten, passend bij het lees- of luisterdoel. → Opdracht A en B

Eindterm 16: De leerling toont inzicht in het gebruik van literaire middelen bij de interpretatie van teksten. → Opdracht A en B

Eindterm 17: De leerling evalueert diens literaire ontwikkeling aan de hand van literaire teksten. → Opdracht A en B

Eindterm 18: De leerling legt verbanden tussen literatuur, maatschappij en cultuur. → Opdracht A en B

Eindterm 19: De leerling toont inzicht in historische Nederlandstalige literatuur. → Opdracht A en C

HISTORISCHE KLASSIEKERS

Lesbrief

Katharina Lescaijle

Introductie

De Amsterdamse Katharina Lescaijle was dichter, vertaler, uitgever en boekverkoper. Na de dood van haar vader zette ze zijn drukkerij voort, waardoor ze een belangrijke positie kreeg in een wereld die vooral door mannen werd gedomineerd. Ze bleef zelfstandig en ongehuwd en wist zo haar eigen plek in de uitgeverwereld te behouden.

Na haar dood verscheen in 1731 een driedelige verzameling van haar werk, *Tooneel en Mengelpoëzy*. Dit was een van de eerste keren dat al het werk van een vrouwelijke auteur als zelfstandig geheel werd uitgegeven (de vrouwenlof van Johanna Hobbins in 1643 was het eerste). De bundel bevatte veel gelegenheidsgedichten, zoals 95 huwelijkszangen en 67 verjaardagsgedichten. Veel van haar politieke gedichten zijn eerder als los pamflet verschenen, wat uitzonderlijk was voor een vrouw. Lescaijle neemt in haar gedichten regelmatig een standpunt in, bijvoorbeeld over de moord op de gebroeders De Witt in het gedicht 'Op de heer Johan de Wit, raadspensionaris van Nederland, enz'. Ze schreef politieke gedichten die bedoeld zijn om gehoord en besproken te worden. Ze laat zien dat ze goed op de hoogte was van de politieke gebeurtenissen van haar tijd en dat ze een uitgesproken mening had die ze wilde delen met haar tijdgenoten, vooral met de Amsterdammers.

Opdracht A Stad in de storm: de onderdrukte Vrijheid spreekt tot Amsterdam

Stap 1. Je docent draagt het gedicht 'De onderdrukte Vrijheid spreekt tegen Amsterdam' in de klas voor. In dit gedicht richt 'de onderdrukte vrijheid' zich tot de stad Amsterdam

Redeneervraag: Welk beeld roept Lescailje op van de stad Amsterdam in dit gedicht uit 1672?

Deze vraag gaan we in stappen beantwoorden.

Stap 1. Lezen, analyseren en interpreteren. Amsterdam wordt hier op veel verschillende, sterk geladen manieren voorgesteld. Noteer welke manieren je tegenkomt.

Stap 2. Wat denk en weet je zelf om tot het antwoord te komen op de vraag: Welk beeld roept Lescailje op van de stad Amsterdam in dit gedicht uit 1672?

Ik weet over het rampjaar 1672 dat.. .... (antwoord in volledige zinnen)

Mijn voorlopige antwoord op de vraag welk beeld van de stad Amsterdam Lescailje oproept in haar gedicht is dat .... (antwoord in volledige zinnen)

Stap 3. Lees deze bron over de stad Amsterdam in 1672: [Ons Amsterdam | Paniek en angst 1672](#)

Welke informatie haal je uit deze bron? Beschrijf, analyseer en interpreteer.

In de bron staat dat..

Dit betekent voor Amsterdam in het rampjaar 1672 dat ...

Hieruit concludeer ik dat..

Wat voegt deze informatie toe aan het antwoord dat je gegeven hebt bij stap 2?

Vul in: *De informatie uit de bron voegt toe aan mijn voorlopige antwoord dat:...*

Stap 4. Verwoord nu de inzichten die jij hebt opgedaan uit deze redenering. Beantwoord daarvoor de volgende vraag: Wat laat dit alles mij zien over het beeld van de stad Amsterdam in het gedicht van Lescailje uit 1672?

Opdracht B Amsterdam anno nu

Stadsdichter van Amsterdam Ellen Deckwitz (die ook het gedicht aan Amsterdam van Lescailje hertaalde) schreef in 2024 dit gedicht over Amsterdam:

Stadsgedicht: Van de ene tot de andere stad

In deze stad leven negenhonderdduizend versies van Amsterdam. Elk heeft een eigen immuunsysteem, elk heeft een eigen schaamte. Bij de zelfscan maakt het ene Amsterdam zich zorgen over de huur. Een ander Amsterdam stelt zich niet meer aan nieuwe burens voor. In Oost loopt een klein Amsterdam verloren rond. Mompelend dat wanneer ze groot is ze haar wél zullen zien staan. Al die onopgemerkte hartslagen, ze roffelen als trommelvuur en op de achtergrond sluit een buurthuis. Op de achtergrond sluit de noodopvang. Ondertussen graaft een onzichtbare hand de kloof af tot de grond galmt, tot niemand er nog overheen kan. Ondertussen stel ik dit soort berichten op. Een klein saluut van de ene naar de andere stad. Vol warmte, vanuit de nachtwakersstaat.

Ellen Deckwitz

Bron: SLAA | Stadsgedicht: Van de ene tot de andere stad - SLAA

Welk beeld van Amsterdam en de Amsterdammers roept dit gedicht op? Welke overeenkomsten en verschillen zie je met Lescailjes gedicht? Benoem ze en schrijf ze op.

HISTORISCHE KLASSIEKERS
lesbrief KATHARINA LESCAILJE

Opdracht C De eerste stadsdichter van Amsterdam?

Stadsdichterschap door de tijd heen

Kun je Katharina Lescailje een stadsdichter van Amsterdam avant la lettre noemen? Tegenwoordig heeft Amsterdam, net als veel andere steden, een stadsdichter. Zo was bijvoorbeeld Ellen Deckwitz stadsdichter, die de gedichten van Lescailje hertaalde.

Een stadsdichter wordt (meestal voor een bepaalde periode) benoemd om in poëzie te reageren op het leven in de stad: op actuele gebeurtenissen, maatschappelijke kwesties, feesten of herdenkingen. De stadsdichter geeft woorden aan wat er in de stad leeft en draagt zo bij aan de culturele identiteit van de stad.

In de zeventiende eeuw bestond deze functie nog niet officieel. Toch werden er in die tijd veel gedichten geschreven waarin Amsterdam uitvoerig werd bezongen. Dit gebeurde vooral binnen het genre van het stedenlof.

In deze opdracht onderzoek je of je zulke zeventiende-eeuwse dichters kunt zien als stadsdichters avant la lettre (oftewel: mensen die eigenlijk al als stadsdichter werkten, terwijl die functie toen nog niet bestond.)

Lees deze bron: [Ons Amsterdam | Stedenlof in de Gouden Eeuw klonk wel héél anders dan...](#)

1. Waarom is stedenlof uit de zeventiende eeuw niet helemaal hetzelfde als wat een stadsdichter nu doet?
2. Schrijf een korte reactie op het krantenartikel waarin je laat zien dat zeventiende-eeuwse dichters niet alleen maar lofdichten schreven, door te verwijzen naar het gedicht van Katharina Lescailje.

Uitbreiding

Vergelijk het beeld van Amsterdam in Vondels 'Inwydinge van 't stadthuis t'Amsterdam' (1655) met dat van Lescailjes gedicht: geef aan waarin ze verschillen en waarin ze overeenkomen. Waarom denk je dat ieder daarvoor heeft gekozen?

H ERTALING

Ellen Deckwitz

O RIGINEEL

Katharina Lescailje

De onderdrukte Vrijheid spreekt tegen Amsterdam - fragment

Bescherm mij, red me, o machtig Amsterdam!
Dat altijd medelijden had met andermans ellende,
wiens beroemde muren de koninklijke tirannie buitensloten
die uw burens boven het hoofd hing,
nooit helemaal veilig voor hun vijandigheid.
Ik ben ingenomen door roofzieke aardstirannen,
die het volkerenrecht geniepig uitzuigen en verbannen,
ontdoen van speer en helm.
Och, ik kan geen schuilplaats vinden
in het Nederland dat mij eerder zo trouw liefhad;
mij kalm bij de hand nam,
alles voor mij op het spel durfde te zetten,
met een onbesuisde moed opkwam voor
thuishaven en erf, vrienden, maagden,
vrouwen en kinderen, zweet en bloed;
om, bevrijd van de ketenen
nooit meer de ledematen, nek noch keel
aan de dwingelanden te laten gehoorzamen.
Houd* nog steeds de oren open als een vrijgevochten
vrijgeboren volk, dat zwaard noch dolk vreest.
Maar o eeuw! O tijd! O zeden!
Nu mijn glans niet meer schittert
En het verpletterde gemenebest
ademloos wegwijnt,
zie ik mijn leeuwenhof veranderen
in een rovers- en wolvennest,
vol met luipaarden, tijgers, beren,
volgevreten met uw eigen vet.
Nederland kent mij niet meer,
Het is verblind door egoïsme.
Huis en privileges worden aangetast,
alsof het in de grondwet bevolen stond;
rechten, wetten, willekeuren
die van eeuw tot eeuw werden gehandhaafd,
worden verloochend of verworpen;

* Ik heb hier gebiedende wijs van gemaakt.

De verdrukte vryheid aan Amsteldam.

Help my in myn nood beschermen;
Berg me, o magtig Amsteldam!
Dat met yders nood en kermen
Altoos mededoogen nam:
Waar door uw beroemde Muuren,
Buiten hoofsche slaaverny,
Reezen boven uw gebuuren,
Van hunn' haat en nyd niet vry.
'k Ben van roofzieke Aardstierannen,
Tegen 't recht der volken, snood
Uitgeplonderd, uitgebannen,
En van speer en hoed ontbloot.
Och! ik kan geen schuilplaats vinden,
Nergens in gantsch Nederland,
Dat wel eer my trouw beminde;
Dat my rustig bood de hand,
Alles om my durfde waagen,
Met een onverschrokken moed,
Haave en Erve, Vrienden, Maagen,
Vrouw en Kind'ren, zweet en bloed;
Om, bevryd van slaafsche banden,
Nimmer leden, nek, noch keel,
Naar den wil der Dwingelanden,
In het afgeschud gareel
Weêr te vlyën; maar steeds de ooren
Op te steeken, als een Volk
Vry gevochten, vry gebooren,
Vreezende noch zwaard, noch dolk.
Maar o Eeuw! o Tyd! o Zeden!
Daar myn luister niet meêr schynt,
En 't Gemeenebest vertreedden,
Als een ademlooze, kwynt.
'k Zie myn Leeuwetuyn verkeeren
In een Roof- en Wolvenest,
Vol van Luipaards, Tygers, Beeren,
Van uw reuzel vet gemest.

H ERTALING

Ellen Deckwitz

O RIGINEEL

Katharina Lescaijle

tot het hart van de Nederlandse leeuw,
bloedend van de lange strijd,
lang gepijnigd door ongeduld,
tot barstens toe slaat,
hij angstig brult vanwege de pijn,
met bloeddoorlopen ogen.
Ik werd schandelijk verkracht en
nergens, nergens was er het medelijden,
zoals alleen u dat geven kan.
Prachtige parel van Europa,
beschermvrouwe van de republiek,
mijn laatste hoop!
Red mij, bescherm mij tegen de pest,
die van over zee kwam
om mijn tragisch overschot
aan uw handen te ontrukken,
en uw trotse hals, (moge God
het verhoeden) in slavernij
weg te halen; en uw bruid,
de beeldschone koopvaardij,
als een lang verlangde buit,
weg te kapen.

1672

Holland schynt my minst te kennen,
Meest verblind door eigenbaat.
Haave en privilegie schennen,
Of 't een Grondwet waar van Staat;
Rechten, Wetten, Willekeuren,
Dier gestaafd van eeuw tot eeuw,
Te verlooch'nen, of te scheuren;
Op het hart van Neêrlands Leeuw,
Tot den bloede als afgestreden,
Lang gepynd van ongeduld,
Zelfs tot barstens toe te treden,
Daar hy bang van weedom brult;
Zag ik lang met bloedige oogen,
Daar ik schandelyk verkracht,
Nergens, nergens mededoogen,
Als alleen by u verwacht.
Schoone Paerel van Europe,
Schutsvrouw van 't Gemeenebest,
Al myn overige hoope!
Red my, berg my voor de Pest,
Die van over zee kwam landen,
Om myn droevig overschot
Noch te ontrukken uwe handen,
En uw fieren nek, (dat God
Wil verhoên!) in slaavernyë
Meê te sleepen; en uw Bruid,
De overschoone Koopvaardyë,
Als een langgehoopte buit,
U te ontschaaken; en de stralen
Van uw goude Wapenkroon,
Waar het mooglyk, te bepaalen;
Welkers glans, zo ryk als schoon,
Blinkt in al des waerelds oorden,
Met de Zon, in 't aangezicht.
't Oosten, 't Westen, Zuiden, Noorden,
Kennende uw gezegend licht,
Zal uw glory uittrompetten,
Als ge, o groote Waereldstad!
Uw alôude Recht en Wetten

HERTALING
Ellen Deckwitz

ORIGINEEL
Katharina Lescailje

Boven goed en leeven schat.
'k Wierd wel eer van de Amsteldammers
Trouw gehuisvest, kloek hersteld,
Braaf gehandhaafd, na veel jammers,
Tegen 't onbesuisd geweld.
Laat op nieuw uw Burgervaders
Waaken, en hun heldenmoed
Niet verflaauwen in hun aders,
Hoe de Laster brulle en woed',
En de Ondankbaarheid met dreigen
Hen begrimme op 't onvoorzienst:
Dit 's den Dwingelanden eigen,
En het loon voor trouwen dienst.
'k Zie, met 't water op de lippen,
Zo u eens de toom ontglyd,
En my laat uw hand ontslippen,
Och! gy zyt my eeuwig kwyt.
Dan zult ge al te laat beweenen,
(Ziende door het loos verdek
Van 't geveinsde Koorkleed heenen,)
Met een neêrgeboogen nek,
Myn verlies; daar u het treuren,
Na het overöud gebruik,
Op myn graf niet zal gebeuren
Als slechts steelswyze en ter sluik;
Daar ge in hoop'looze ongenuchten,
Eind'lyk steun noch uitkomst vind,
Maar myn asch, met al uw zuchten,
Weggeworpen in den wind.
Schuuw dan noch in tyds de laagen,
U en my gelegd: hou stand,
Met de Catoos onzer daagen,
En de Brutussen van 't Land,
Uw getrouwe Burgerheeren.
Zo zult ge eind'lyk triomfeeren.

MDCLXXII